

Bózsó Péter

ŠTÚR, MIKROTÖRTÉNELEM, NEMZETI KÁNON, MÍTOSZOK

A pozsonyi Kalligram Kiadó és a 19. századi magyar történelem

„Visszaút nincs, előre kell menni.” Ludovít Štúr

A közelmúltban jelent meg az első monográfia Ludovít Štúrról, ami nagy lépésnek tekinthető a szlovák-magyar történeti irodalom legújabb fejleményeit vizsgálva. Ennek apropóján érdemes szemügyre vennünk, hogy a könyv milyen munkákkal egy sorban jelent meg, amiből következtethetünk a Kalligram, e pozsonyi magyar és szlovák nyelvű műhely szándékaira vagy arra az irányvonalra, amit e sajátos helyzetben lévő kiadó képvisel.

Demmel József Štúr-biográfiája jelentős munka, amely elméleti alapvetést is tartalmaz, ahol a szerző bővebben kifejti módszerét és céljait. Hiánypótló mű vagy ha úgy tetszik, áttörő jellegű, mivel a korábbi magyarországi Štúr-recepció, ahogy könyvében a szerző is áttekinti, hiányos és esetleges volt. Ezt a „beszédes hallgatást”¹ csak röpiratok, lexikoncikk, irodalomtörténeti munkák, illetve Steiner Lajosnak az 1848-49-es polgárháború történetét feldolgozó munkái törik meg, és ezért *A szlovák nemzet születése – Ludovít Štúr és a szlovák társadalom a 19. századi Magyarországon* az első monográfia a „legnagyobb szlovákról”². Mi lehet e látszólagos érdektelenség oka? Feltételezésem szerint az okokat mindig az aktuálpolitika mentén érdemes keresni. Az egyik lehetséges magyarázat, hogy Štúr életművének vizsgálata szükségessé teszi a Magyar Királyság nemzetiségi politikájának elemzését, amely során – ha komolyan vesszük – nem kerülhető ki a magyar politikai osztály felelősségének felvetése. Ez a téma még a Horthy-féle királyságban is kényes kérdés lehetett a vezető garnitúra számára, már csak a kormányzó személyében megtestesülő folytonosság miatt is. A létező szocializmus idején pedig kényelmetlen lehetett a szlovák önállóság mellett fellépő Štúr magyarországi vizsgálata a csehszlovakizmus nemze-

¹ Demmel József: *A szlovák nemzet születése – Ludovít Štúr és a szlovák társadalom a 19. századi Magyarországon*. Kalligram, Pozsony, 2011. 43.

² *A szlovák nemzet születése*: 45.

ti ideológiáját követő baráti ország számára, ezért a hazai politika számára jobbnak tűnt a konfliktusok kerülése, a téma mellőzése. Most, mikor mind Szlovákia, mind Magyarország az Európai Unió tagja, a helyzet megváltozott, és eljött az idő a továbblépésre. Lehetővé vált, hogy a Visegrád Fund és az NKA is nyugodtan felsorakozzon a szerző támogatói közé.

A monográfia nemcsak pusztán létével, de módszertani megközelítése okán is újat nyújt. Demmel célkitűzése szerint kötetének „legkomolyabb tétje az, hogy eltávolodva a nagy nemzeti narratíváktól, olyan beszédmodot találjon, amely *egyaránt* érvényes lehet szlovákul és magyarul”.³ Egy mindenre kiterjedő, átfogó, lineáris elbeszélés helyett – ami a kialakult Štúr-kánonhoz állna közelebb – Demmel inkább mikrotörténelmi hozzáállást, „egyfajta speciális attitűdöt” alkalmaz: egy-egy kérdéskör köré szerveződve képeket villant fel az életútból. Azonban „a választott módszertan következetes érvényesítésénél fontosabb” számára „hogy L’udovít Štúrt elhelyezze [...] a kor társadalmi valóságában, lefejtve róla a kánon által utólagosan ráruházott szerepeit.”⁴ Ennek során megismerhetjük Štúr egyes magánéleti-, kulturális- és politikusi szerepeit, amelyek hangsúlyosan szerepek, tehát egy összetett személyiség különböző oldalait mutatják, és így nem feltétlenül vannak mindig összhangban egymással, ellentmondásosak lehetnek. Demmel a döntéseit mérlegelő és nem a tévedhetetlen embert állítja középpontba, akivel így könnyebben azonosulhatunk. Ezzel több célt is elérhet a szerző – és itt érkezünk el a mítoszok vagy pontosabban mítoszrombolás területére. Hangsúlyosan nem Štúr dehonesztálásáról van szó, hiszen akkor hogyan is lehetne a szöveg szlovákul is érvényes – és nemcsak elvont értelemben, mivel a mű fordítása készülöben van. E megközelítés szembeszáll a fekete-fehér értelmezésekkel, valamint a tévedhetetlenség és a teleológia mítoszával. Másrészt a született magyargyűlölő mítoszt is megkérdőjelezi, ha személyiségfejlődését megpróbáljuk döntései során végigkövetni, és szembesülünk dilemmáival.

A személyes mérlegelés kérdéseit azonban csak a (mikro)társadalmi háttár viszonylag alapos felvázolásával érthetjük meg, e nélkül a személyes dilemmák érthetlenné válhatnak. Demmel két generációra visszamenőleg mutatja be a Štúr család életstratégiáit. Kimutatja, hogy a korábbi takácsdinasztia hagyományos létezmódja, a társadalmi-gazdasági körülmények megválto-

³ *A szlovák nemzet születése*: 15., kiemelés az eredetiben

⁴ *A szlovák nemzet születése*: 24.

zása miatt egyre nehezebben vált folytathatóvá, gondoljunk csak a kapitalizmus megjelenésére és a céhek felbomlására. Štúr számára megoldásként az evangélikus lelkészi, illetve az értelmiségi pálya kínálkozott. Apjához hasonlóan Ľudovít is az utóbbit választotta, mai szóhasználattal, második generációs értelmiségi volt.

A könyv témáján, megközelítésmódján kívül több területen új adalékokkal is szolgál Štúr életművével kapcsolatban. Talán a kánon legismertebb tételein keresztül mutathatjuk ezt be a legszemléletesebben: Štúr a modern szlovák irodalmi nyelv megalkotója. (Štúr eredeti tervzetéhez képest azért kisebb változtatásokat tettek később, de ezt nem szokták hangsúlyozni. Például a világháló szlovák irodalmi tárházában, a Zlatý Fond oldalán Ľudovítosítani lehet a megadott szövegeket, ami lényegében az ipszilonok mellőzését jelenti.) A kánon szerint Štúr a közép-szlovák nyelvet, a nép nyelvét tette meg kodifikációjának alapjául. Folyóiratot szeretett volna indítani az új helyesírással, ehhez keresett támogatókat, amire az engedélyezéshez is szüksége volt. Demmel rávilágít arra, hogy az irodalmi nyelv megalkotója számára esetleg szempontként merülhetett fel a turóci szlovák ajkú nemesek támogatása, akik Kossuth György vezetésével – valószínűleg megyei hatalmi megfontolások alapján – egy levélben felajánlották folyóirat-előfizetési szándékukat. Štúr bizonyára megfontolta a nemesek ezen ajánlatát. Az újra megtalált levél ahhoz is adalékkal szolgál, hogy a nemeseket ne tekinthessük teljesen egységes csoportnak és szándékaikat változatlanoknak. Ezzel a mikrovizsgálat a nemesek egységes magyar etnikai csoportként való kezelését is megkérdőjelezi.

A szlovák kánon szerint Štúr a szlovák nép zólyomi követe volt a pozsonyi diétán. Közelebbről szemügyre véve, az anyagi gondokkal küzdő városban az ingyen munkára ajánlkozó „Štúrt egy kevesebb mint két tucat főnyi városi magisztrátus valamivel több mint fele választotta meg képviselőnek”.⁵ Tehát nem szabad a későbbi népképviselői választásokat visszavetítenünk erre a korra. Országgyűlési felszólalásai pedig főleg városi kérdések köré szerveződtek, nem kizárólag nemzeti tematikájúak voltak. Demmel a magyar nyelvű felszólalások másolatát is megtalálta, amelyek eddig nem szerepeltek a szlovák szöveggyűjteményekben. Ez természetesen nem vonja kétségbe, hogy ő volt az első, aki „ha nem reprezentálta is, de legalább megjelenítette kifejezetten a szlovák anyanyelvűek érdekeit”,⁶ de bemutatja Štúr beágyazódottságát a ma-

⁵ *A szlovák nemzet születése*: 238.

⁶ *A szlovák nemzet születése*: 267.

gyarországi társadalomba, megmutatja lehetőségeit és azt is, hogyan élt e lehetőségekkel. Például „a szláv fajú nép” nyelvhasználatának védelmében tartott beszédét – mai szóhasználattal élve – médiapolitikai eseményként értékelte egyik képviselőtársa, aki szerint „a követ úr azért szólalt fel: hogy legyen valami nyoma az újságban.”⁷ Tehát Štúr már akkor korszerű médiapolitikusnak számított.

A szerző azonban a magyar kánont is kikezdi, mikor megértést mutat a „hazaáruló” iránt: „számára az identitását meghatározó közösség nem a magyar állampolgárok összessége, hanem a szlovák nemzet volt, ezt pedig aligha van lehetőségünk (akár pozitívan, akár negatívan) értékelnünk – egyszerűen tudomásul kell venni. Ha pedig hozzátesszük, hogy főleg az 1840-es években a magyar állam különböző szervei, a magyar politikai tényezők jelentős része és a magyar társadalom bizonyos struktúrái kifejezetten ellenségesek voltak vele szemben, még motivációit is megérthetjük.”⁸

Nem hagyományos életrajzával, a saját társadalmi közegében tevékenykedő és döntéseket hozó embert középpontba állító módszerével Demmel elindított egy folyamatot. Ambíciója szerint az „újfajta szemléletmód révén azonban talán sikerülhet a magyar múlt egyik kiemelkedően fontos, ám eddig fehér foltként jellemezhető területét a magyar történettudomány számára is »birtokba venni«. ... Štúr ugyanis nemcsak a szlovák, de a magyar múlt kiemelkedő személyisége is.”⁹ Ezzel kitágítja a magyar történelem körét a hazai nem magyar nyelvű társadalom vizsgálatára is, nemcsak a magyar etnikumhoz fűződő kapcsolatok miatt, hanem immár saját jogon is. Ha úgy tetszik, Štúr Lajos immár L'udovít Štúrként térhet vissza a magyar történelembe.

A Kalligram Kiadó könyveit olvasva úgy tűnik, hogy a Demmel által megfogalmazott tétel, miszerint „olyan beszédmódot találjon, amely egyaránt érvényes lehet szlovákul és magyarul” is, a kiadó tevékenységének irányát is tükrözi; ezért választottuk e könyvet kiindulópontként. A gondolatmenetet továbbfűzve, fontos, hogy a történelmi szereplőket beágyazzuk koruk társadalmi realitásába, megismerjük tevékenységük közegét. A kiadó ezt a célt azzal segíti, hogy könnyen hozzáférhetővé tesz 19. és 20. századi műveket, teljessé téve a Demmel által kifejtett törekvést.

⁷ Idézi Demmel: *A szlovák nemzet születése*: 263.

⁸ *A szlovák nemzet születése*: 274.

⁹ *A szlovák nemzet születése*: 301.

A könyvek sorában erre jó példa a Štúr-monográfiát jól kiegészítő, Demmel által szerkesztett vaskos forrásgyűjtemény, amely *Ludovít Štúr: A szlávok és a jövő világa – Válogatott írások*¹⁰ címen jelent meg 2012 tavaszán. A címadó mű kiválasztása bizonyára nem véletlen. Ez a munka mai szóhasználattal élve politológiai elemzésnek tekinthető, és kalandos utóéletet mondhat magának. Ezt jól mutatja az a cím is, amit Daniela Kodajová történész adott előadásának a budapesti Szlovák Intézet Štúr-emléknapján: „*A szlávok és a jövő világa*” kanyargós útja a szlovák olvasóhoz, avagy miként befolyásolta a szlovákok generációinak Štúrhoz való viszonyát e mű deformálódó emlékezete. Štúr e német nyelven írt munkája először és másodszor is oroszul jelenik meg (1867, 1909), majd németül (1931), és a szlovák nagyközönség számára csak 1993-ban vált hozzáférhetővé. Most hozzátehetjük, hogy 2012-ben magyarul is megjelent, így könnyebben megérthetjük, hogy mi okozhatott problémát a szlovák politika számára. Ahogy a fordítás utószavában Rudolf Chmel rámutat, Štúr „meg volt győződve róla, hogy a romlott, szocialista, liberális Nyugat nem kerüli el a hanyatlást és a tiszta orosz világ [...] jelenti a szlávok boldog jövőjét.”¹¹ Továbbá „Štúr autoritás és az autokrácia iránti vonzalma egészen az abszolutizmus, sőt a despotizmus tiszteletéhez, a parlamentarizmus és az alkotmányosság elvetéséhez vezetett. A Nyugat válságának megoldását nem a parlamentarizmusban látja, hanem az obszcina eszményített rendszerében, a patriarchális cári önkényuralomban.”¹² Ezek olyan, a mai világban számunkra is ismerős gondolatok, melyek alapján már érthető, hogy a Szlovák Testvériség [Slovenská pospolitost'] honlapján miért kerülhetett Štúr e munkája első helyre a letölthető ideológiai szövegek között. A kiadónak hála, most már a magyar nyelvű olvasó is jobban eligazodik a történelmi gyökerekbe kapaszkodó mai világunkban.

A szlovák-magyar viszony szempontjából kiemelhető még e kötetből Štúr reakciója Samo Vozár *Hlas od Tatier* [A Táttra hangja] című röpiratára, amelyben elveti a Vozár által javasolt, egyenjogúságon alapuló együttműködést a magyar politikusokkal. Ezzel talán nemcsak a kooperációt hátráltatta, hanem gátolta a szlovák nemzeti emancipáció összekötését is az általános polgárjogi emancipációval. Ha úgy tetszik, szembeállította a haza és a haladás eszméjét.

¹⁰ *Ludovít Štúr: A szlávok és a jövő világa – Válogatott írások*. Kalligram, Pozsony, 2012.

¹¹ *A szlávok világa*: 713.

¹² *A szlávok világa*: 715

Ennek fontos következményei voltak, amiben az ambiciózus kötet további segítséget nyújt, hiszen nemcsak Štúr írásait, levelezését tartalmazza, hanem recepciójukat is. A róla szóló, vele foglalkozó írások átölelik a történelmi idő változásait.

A kritikai forráskiadás folyamatába illeszkedik *A Felvidék – Grünwald Béla és Michal Mudroň vitairatai*¹³ című kötet. Jó példa a štúri eszmék ellenfelének bemutatására, hiszen Grünwald Béla már életében, majd halálában is mitikus hőssé vált. A „szlovákfaló” szerző vitapartnerének bekapcsolásával a „hírhedt” mű kontextusba kerül – amiben segít Romsics Ignác elő- és Roman Holec utószava –, és talán a kevésbé ismert Michal Mudroň is beemeli a köztudatba. Ennek ismét vannak aktuálpolitikai vonatkozásai, hiszen az új kötetrel Grünwald könyve – egy sorozat részeként – nemcsak olyan művek társaságában érhető el, mint például a *Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez*, vagy *A magyar nagyhatalom I–II*¹⁴. A Kalligram *A Felvidéket* egy vita részeként mutatja be, ezzel hangsúlyozva a párbeszéd szükségességét. Ahogy Holec figyelmeztet utószavában: „Grünwald körül bőven termettek a mítoszok. Leginkább akkor értjük meg ezeket, ha tudatában vagyunk személye értékelésében megmutatókozó egyoldalúságnak, a felfogásával kapcsolatos fekete-fehér látásmódnak. Nézeteinek ellentmondásossága lehetővé teszi, hogy kifejezetten iskolai módszertant alkalmazva ki lehessen emelni belőlük valamit más gondolatok rovására.”¹⁵ Grünwaldból szimbólum vált, az „összes szükséges egyszerűsítéssel együtt.”¹⁶

A régi szlovák és magyar szerzők kritikai újrakiadásán túl, a mai magyar szerzők szlovák témájú művei mellett a kiadó mai szlovák szerzők szlovák közönségnek szánt alkotásai magyar nyelvre történő átültetésére is vállalkozik – tovább segítve ezzel a párbeszédet. Ilyen átfogó munka Dušan Kováč *Szlovákia története*¹⁷ című kötete. Mint a kritikai kiadásoknál, itt is érdemes az előszót szemügyre vennünk, mivel ezek épp tömörségük, illetve esszéisztikus jellegük miatt sokat elárulnak a kiadás indokairól, háttéréről. Előszavában Kováč

¹³ *A Felvidék – Grünwald Béla és Michal Mudroň vitairatai* Kalligram, Pozsony, 2011.

¹⁴ A *Historica Incognita* sorozatban Asztalos Miklós: *A magyar nagyhatalom I–II*. Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2003., és Karácsonyi János: *Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez*. Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2009. (Szt. István Társulat, Budapest, 1921).

¹⁵ *A Felvidék*: 249.

¹⁶ *A Felvidék*: 258.

¹⁷ Dušan Kováč: *Szlovákia története*. Kalligram, Pozsony, 2011.

figyelmeztet, hogy az időbeni egymásutánosság nem feltétlenül jelent oksági összefüggést a történelemben. „Éppen a kauzalitás túlbecsülése felelős a történelmi mítoszok keletkezéséért. Ilyen például a szlovákoknak a szlovák államiaságért folytatott ezeréves küzdelmének mítosza. [...] A történészek már tudják, hogy az ok-okozati összefüggésekkel nagyon óvatosan kell bánniuk, az ideológusokat viszont ez nem érdekli.”¹⁸ A magyar kiadás utószavában pedig a hazai vakfoltokra utalva Szarka László ezt azzal egészíti ki, hogy „a Magyarországgal szomszédos országok többségi nemzeteinek története nélkül nincs reális magyar történelmi önismeret.”¹⁹

Megállapíthatjuk, hogy a Kalligram Kiadó, talán sajátos helyzetéből fakadóan, mivel egyszerre magyar és szlovák kötődésű, fontos küldetést teljesít. Kiadói munkájával támogatja a magyar történelem teljessé tételét, beemelve abba a nem magyar nyelvű magyarországi történelmet. Ha úgy tetszik, a területi elv következetes érvényesítését viszi végbe a történelmi Magyarország vonatkozásában, így a magyar történelem magába foglalja a magyarországi népek történetét is. Ezzel kiszélesíti az etnikai megközelítést, ami szerint a magyar történelem (csak) a magyarok történelme.

A kiadó ilyen működésére könnyen párhuzamot találhatunk szlovák vonatkozásban a már idézett Kováčnál: „A szlovák történetírásban már hosszabb idő óta állandósult Szlovákia történetének tárgya: a mai szlovák terület története a szlovák etnikum történetével kombinálva.”²⁰

*

Miután nagy vonalakban érzékeltettük a Kalligram Kiadó tevékenységének jelentőségét, most már foglalkozzunk szűkebb témánkkal, a szlovák-magyar viszonyal, illetve mítoszokkal – természetesen a kiadó gondozásában megjelent szlovák szerzők tollából, hogy gondolataikat népszerűsítsük a magyar közgondolkodásban. Két esszékötetre szeretném a figyelmet fölhívni: a kiváló szakember, Ľubomír Lipták *Száz évnél hosszabb évszázad*²¹ című, 2000-ben kiadott könyvére, illetve Rudolf Chmel *Egy érzelmes (közép)-európai*²² című, 2007-ben megjelent munkájára.

¹⁸ *Szlovákia története*: 6–7.

¹⁹ *Szlovákia története*: 441.

²⁰ *Szlovákia története*: 5.

²¹ Ľubomír Lipták: *Száz évnél hosszabb évszázad*. Kalligram, Pozsony, 2000.

²² Rudolf Chmel: *Egy érzelmes (közép)-európai*. Kalligram, Pozsony, 2008.

Vissza is térhetünk az előző szakasz zárógondolatára, a nemzeti történelem tárgyára. Vajon az csupán az etnikum története, vagy célszerű-e a „területi elvet” is alkalmazni? Hogy ez miért probléma a szlovák történelemmel foglalkozók számára, azzal kapcsolatban tanulságai miatt hosszabban idézzük – a magyar nyelvű *Kalligram* folyóiratból – Bohumila Ferenčuhovát: „Szlovákia érdekes kérdést vet fel a történettudomány számára. Annak a néhány világháborús évnek a kivételével, amikor Szlovákia a hitlerista Németország csatlósa volt, a szlovákságnak még sohasem volt saját állama. A szlovákok mégsem szívesen hallanak olyat, hogy ők nem »történelmi nemzet«. Hiszen mégiscsak léteznek, a szülőföldjükön élnek, van múltjuk és vannak ősük. Meg akarják ismerni és büszkék szeretnének lenni a múltjukra, tudni akarják, miként jártak hozzá az európai történelemhez: mindig is a periférián voltak vagy néha az európai események centrumába is bekerültek. És ha az akadémiai történetírás emészthetetlennek bizonyul számukra, a szép meséket részesítik előnyben, melyek olykor a hivatalos diskurzusba is beszivárognak és így valamiféle »hivatalos mitológiává« lényegülnek át, amit aztán rendkívül nehéz helyreigazítani.²³

Ha a szlovák és magyar történelmet, illetve egymáshoz való viszonyukat vizsgáljuk, legtöbbször óhatatlanul elérkezünk a mítoszok földjére. Az itteni kalandozásunkban hívjuk segítségül a fenti két esszékötet szerzőjét, gondolataikat. Chmel definíciója szerint „a mítosz bármilyen messze nyúljon is vissza az időben, híradás, mese, amelyet abban a közösségben, amelyben létrejött és tovább él, minden valószínűtlensége ellenére igaznak tartanak. Valótlanság, kitaláció, amelyet igaznak hiszünk.”²⁴ Ha a történelem helyett a történelmi mítoszokat vizsgáljuk, akkor elemzésünk tárgya megváltozik, nem közvetlenül magát az eseményeket, hanem az azt értelmező, befogadó és mitizáló közösséget kell tanulmányoznunk. „A mítoszokhoz ugyanis nem bizonyítékokra, hanem hitre van szükség,”²⁵ írja Chmel. Itt a hagyományos történelmi módszereket a lélektan és csoportlélektan eszközeivel is ki kell egészítenünk, mivel a mítoszok leginkább identitásunkkal állnak kapcsolatban. Ahogy Chmel *Ilyenek volnánk?* című írásának kezdőmondatában fel is teszi a kérdést: „Mondd

²³ Bohumila Ferenčuhová: Megbékél Szlovákia a maga nacionalizmusával? *Kalligram*, 2000. január-február, Hizsnay Zoltán fordítása (<http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/2000/IX.-evf.-2000.-januar-februar-OS/Megbekel-Szlovakia-a-maga-nacionalizmusaval>)

²⁴ *Egy érzelmes (közép-)európai*: 143.

²⁵ *Egy érzelmes (közép-)európai*: 154.

meg, milyen mítoszokat vallasz magadénak, s megmondom, ki vagy.”²⁶ Tehát „a mítoszok identitásunk részét képezik, de csak ezért még nem érdemelnek automatikus tiszteletet. Inkább kritikus megközelítést. Hogy tudjuk, milyenek vagyunk. Legalább egy kicsit.”²⁷

Vajon történettudományi szempontból megelégedhetünk-e azzal, hogy megállapítjuk: a mítoszok nem tudományos nézetek? Ahogy a posztmodern érzékenységű Halina Janaszek-Ivaničková írja Štúrral kapcsolatban a már említett szöveggyűjteményben: „Štúr nemzeti mítosza [...] tovább él, hiszen a mítoszok, vagyis narrációk – melyek szubsztrátuma nem az értelem, hanem mindenekelőtt az érzelem – hosszabb életűek, mint a tudomány által megfogalmazott *grand récit* és *metarécit*.”²⁸ Azt hiszem, ennél tovább kell jutnunk, hiszen a nagy narratívák megkérdőjelezése *önmagában* még nem jelenti a mítoszok hatásmechanizmusának megértését. Nem hivatkozhatunk arra sem, hogy nem tudományos nézetek, mivel ezzel elkerüljük a velük való foglalkozást. Azonban lehet, hogy a klasszikus történelemtudomány mellett más tudományokat is segítségül kell hívnunk vizsgálódásainkhoz. Szerintem a mítoszokra is általánosítható Roger Brubacker tanácsa: nem elég azt mondani, hogy az etnicitás, a faji és a nemzeti konstruált, hanem azt is részletezni kell, hogy miként vannak konstruálva.²⁹

Miért is ilyen nehéz a mítoszok „helyreigazítása”? Talán mivel elhagyjuk a szűken vett szaktudomány területét, és az identitás és ezen keresztül az identitáspolitikát felhasználó politika területére kell lépnünk. Ahogy Ľubomír Lipták, a – Rudolf Chmel szavaival jellemezve – szakképzett demitizátor³⁰ fogalmazott: „...a mítosztól a tudományig megteendő út [...] nemcsak módszertani, hanem politikai kérdés is.”³¹ Mivel Štúr kitüntetett szerepet tölt be nemcsak a szlovák történelemben, hanem a szlovák mitológiában is, ezért a róla folyó beszéd akaratlanul is mindig hordoz politikai elemeket. Ahogy Lipták kiemeli: „a Štúrról és követőiről szóló politikai elmélkedéseknek (és valamennyi róluk szóló eszmefuttatás ilyen) van egy nagy előnyük és egy nagy hátrányuk. Hát-

²⁶ *Egy érzelmes (közép-)európai*: 143.

²⁷ *Egy érzelmes (közép-)európai*: 159.

²⁸ *A szlávok világa*: 679.

²⁹ Rogers Brubacker: Csoportok nélküli etnicitás. *Beszélő*, 2001/6. (http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf672.pdf)

³⁰ *Egy érzelmes (közép-)európai*: 149.

³¹ *Száz évnél hosszabb évszázad*: 50.

rányuk elsősorban abból ered, hogy [...] a munkásságukról és szellemi hagyatékukról folyó viták [...] már a kezdet kezdetén annyira kimerítő, hogy alig ha jutnak el oda, ahonnan kiindultak, ahhoz, amiről szó van – a jelenhez. Az előnyük is ugyanebben rejlik: nevezetesen abban, hogy a vitatkozó felek nem jutnak el ahhoz, amiről szó van, tehát a jelenhez. Ami sajnálatos, de kockázatmentes.”³² Így kapcsolódik egybe a jelen politikája a múlt kutatásával.

Chmel is hasonlóan kiemeli és talán sajnálattal állapítja meg a jelen politika szerepét a mítoszok felélesztésében: „1989 után a nemzeti mítoszok újjáélesztése, beleszámítva a határok átrajzolásán vagy megkérdőjelezésén alapuló térképészeti rögeszméket, egyre inkább a hanyatló, nemegyszer vulgáris politika és a politikai bulvársajtó érdekévé vált.”³³ Lipták ennél tovább megy, és a regionális összehasonlítást, illetve a politika igényeihez való alkalmazkodást hangsúlyozza: „a régi mítoszok és felfogásmódok ismétlődési idejének lerövidülése csupán az 1989 utáni politikai folyamatokat követi – nemcsak a szlovákiaiakat, hanem azokat is, amelyek a szomszédos posztkommunista országokban mennek végbe.”³⁴ A politika és a történettudomány kapcsolatában Lipták az utóbbi kiszolgáltatott szerepét hangsúlyozza 1996-ban tartott előadásában: „ha nem volt a hatalom engedelmes kiszolgálója, kimerült, és alighanem lera-gadt a védelmi harcoknál,”³⁵ állapítja meg. Csak reméljük, hogy a szerző ma nem lenne ennyire borúlátó.

Lehet, hogy a történelmi mítoszok elleni küzdelem nem mindig tartozik a fősodorba, de mint láttuk, létezik a mítoszok megértésére és ezzel demitizálásukra való törekvés. Hadd említsek meg egy talán követésre méltó példát korunk információval szórakoztató (infotainment) irodalmából. A pozsonyi *Sme* napilap 2003-ban cikksorozatot tett közzé a népszerű szlovák mítoszok „leleplezésére”, ami 2005-ben könyv formában is megjelent *Mýty naše slovenské* [A mi szlovák mítoszaink] címmel. A sorozatot Lipták utószava zárta, melynek zárógondolatát mi is megszívlelhetjük: „...a mítoszok »örök« volta nem azt jelenti, hogy meg kell velük békülnünk. Mivel nem tudhatjuk, hogy melyikük ártalmas, és mikor jön el pusztításuk ideje.”³⁶

³² Száz évnél hosszabb évszázad: 43.

³³ *Egy érzelmes (közép-)európai*: 150.

³⁴ Száz évnél hosszabb évszázad: 63–64.

³⁵ Száz évnél hosszabb évszázad: 64.

³⁶ *Koniec mýtov na slovensku?* in *Mýty naše slovenské*, Academic Electronic Press, Bratislava, 2005: 241.